

UDK (УДК) 351.745.7:343.985
JEL Classification: K 42, K 49

Баб'як Андрій Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент, полковник поліції
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: babjak_andrey@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2284-3864

Поляк Святослав Петрович,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: lexpoliak@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0345-3550

ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ФАКТІВ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. Розглянуто питання виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. З'ясовано поняття, напрями та шляхи виявлення досліджуваного злочину. Визначено чинники, що ускладнюють виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Встановлено основні об'єкти оперативного пошуку та їх ознаки щодо виявлення злочинів цієї категорії. Доведено, що одними з ефективних заходів виявлення досліджуваного злочину є систематичний моніторинг інформаційних систем, а також законне втручання в приватне спілкування, тобто застосування відповідних негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: виявлення злочинів, пошукова діяльність, об'єкти оперативного пошуку, підрозділи карного розшуку, неповнолітні.

Babjak Andrey,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of operativ-search activity,
Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: babjak_andrey@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2284-3864

Poliak Svyatoslav,

adjunct of the Department of operativ-search activity
Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: lexpoliak@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0345-3550

IN RELATION TO EXPOSURE OF CRIMINAL SEARCH SUBDIVISIONS FACTS OF INDRAWING OF MINOR IN CRIMINAL ACTIVITY

Abstract. The article considers the issues of identification of the facts of involvement of minors in criminal activity. It is stated that the identify is one of the stages of the process of responding to the crime and also condition for the emergence of a process of pre-trial investigation, that is, the initial stage of criminal proceedings. Clarified the concept, direction, and ways to identify the investigated crimes. According to the current legislation of Ukraine stipulates the responsibilities of departments of criminal investigation to identify the investigated crimes. It is established that the activities on the identification of this category of crimes is of a searching nature. The factors which complicate the identification of the facts of involvement of minors in criminal activity. Accented that the tactics of detecting crimes involving minors in them depends directly on the possession of

the employee of criminal investigation Department of the operational situation on the territory of the service and knowledge of operational-investigative characteristics of such crimes. The selected areas and the main objects of operational and search their symptoms on the detection of crimes in this category. The main ways of identifying places using minors to commit crimes. Emphasized the need for active use of confidential cooperation (including in the case of the inclusion of the Institute of persons aged 16 years and over), rational use of methods and tools for OSA, as well as carrying out quickly-search actions on revealing of the facts of involvement of minors in criminal activity. Confirmed that employees of criminal investigation Department are currently the subjects use of psychological identify and knowledge in the OSA in respect of minors, and also highlighted areas of application of such tool for the detection of facts of involvement of minors in criminal activity. The importance of such a facility operational establishment as criminals. It is established that an effective means of identifying the investigated crimes is the systematic monitoring of information systems, and legal intervention in private communication, that is, the application of relevant tacit investigation (investigative) actions.

Keywords: detection of the crime, search activity, the objects of operative searchunit of the criminal investigation, minors.

DOI 10.32518/2617-4162-2018-2-55-62

Вступ

Скільки існує життя на землі, стільки людина намагається розпізнати, вивчити, виявити та пізнати його сутність, сутність процесів, що відбуваються довкола людини. Проте процесу пізнання передуює процес виявлення об'єкта цікавості, вирізнення його з-поміж інших задля досягнення мети дослідження і прийняття кінцевого логічного висновку про нього. Так само і процес виявлення злочину є філігранною діяльністю щодо перетворення невидимого на видиме, не зрозумілого на зрозуміле, не очевидного на очевидне, оскільки все, що існує чи існувало, можна виявити, пізнати та дослідити. Для цього потрібна тільки майстерність та знання закономірностей виникнення таких явищ. Не дарма говорять: «Обізнаний – значить озброєний».

Виявлення таких злочинів, як втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, є важливим напрямом діяльності органів поліції України, особливо враховуючи сучасну соціально-економічну та геополітичну ситуації. Проблемними та виразними є не лише факти втягнення неповнолітніх у різні форми злочинної діяльності на підконтрольній Україні території, а також на окупованих територіях нашої держави, де відбувається цинічне втягнення їх до ведення військових дій сепаратистами й вчинення інших тяжких злочинів. Негативними наслідками для молодого покоління України є також транскордонна злочинність, в яку втягують дітей, це зокрема проституція, секс-туризм, дитяча порнографія, наркотрафіки та інше. Ускладненню виявлення цих злочинів сприяють високий рівень замаскування, приховання своїх діянь втягувачами, а також особливості особи неповнолітнього. Все це також сприяє росту латентності таких діянь. Тому майстерність діяльності з виявлення цих злочинів, насамперед підрозділами карного розшуку, адже саме вони мають необхідний

та достатній арсенал, має велике значення для забезпечення безпеки суспільства не лише сьогодні, а й у майбутньому, шляхом формування правосвідомих громадян, а не злочинців.

Досліджуючи та розглядаючи поняття й сутність протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність, акцентуємо на тому, що протидія як процес супротиву держави та суспільства деструктивним формам діяльності складається із двох взаємофункціонуючих напрямів кримінально-правової стратегії протидії злочинності – запобігання правопорушенням та реагування на них. Якщо перший напрям спрямований на вжиття заходів щодо недопущення виникнення злочинного умислу та можливостей його реалізації, то другий – покликаний виявити процес реалізації такого умислу чи вже вчинений злочин, тобто розкрити його.

Тому низка вчених визначають виявлення одним з етапів процесу реагування на вчинений злочин. Водночас С. Міщенко зауважує, що, по-перше, виявленням доцільно охоплювати і так зване розкриття злочину, тобто встановлення суб'єкта його вчинення; по-друге, виявленню підлягає не лише вчинений злочин, а й каране готування до нього та замах на його вчинення; по-третє, у сфері власне кримінальної юстиції мають залишатися лише процесуально унормовані засоби виявлення злочину [1, с. 10].

Аналізуючи відкриту та спеціальну наукову літературу, в якій вивчалися та аналізувалися особливості виявлення злочинів, стає очевидним, що цьому процесу доволі багато уваги приділяла низка вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: Р. Белкін, Л. Бертовский, В. Григорьев, В. Ігнатко, О. Ларіна, В. Мальярова, В. Танасевич, В. Топчій, Т. Савчук та ін., які ретельно розглянули поняття, методи та засоби виявлення злочинів та суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі. Щодо виявлення ознак втягнення неповнолітніх у зло-

чинну діяльність, умов та причин цих злочинів, обставинки їх вчинення, науковим пошуком займалися такі вчені, як Н. Веселовська, М. Готвянська, В. Пащенко, Т. Марчевська, А. Гусак, І. Топольскова.

Проте, незважаючи на принципово важливі положення, викладені у працях учених, питання виявлення злочинів такої окремої категорії, як втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність у сучасних умовах, загалом не розглядалися.

Мета статті – окреслення процесу та специфіки виявлення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

1. Поняття виявлення та його значення для протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність

У тлумачному словнику «виявляти» трактується як шукаючи, знаходити // Викривати кого-, що-небудь // Перевіривши що-небудь, установлювати якийсь факт [2, с. 163].

На думку О. Ромців, лише після виявлення, а значить і знаходження ознак злочину в подіях соціального середовища, починається його розкриття та розслідування [3, с. 282].

Отже, виявлення злочину є важливою умовою для виникнення процесу його досудового розслідування, тобто початкової стадії кримінального провадження. Зрозуміло, що про ознаки злочинного діяння чи сам факт його вчинення до органів поліції надходить відповідна інформація від осіб, які є зацікавленими у притягненні винної особи до встановленої законом відповідальності (потерпілих чи від інших суб'єктів, які в силу своїх обов'язків здійснюють інформування про їх вчинення). Проте така схема діє в умовах очевидності, коли «інформатору» відомо про низку ознак, що характеризують діяння як злочин, зокрема й про суб'єкта його вчинення, механізм його злочинних дій, причини та їх наслідки. Однак теорія оперативного розшуку діяльності та криміналістики поряд із практикою стикаються з випадками, коли виявлення злочину є складним філігранним процесом і повністю відповідає значенню слова, яким він означений.

Тому виявлення такого злочину, як втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, в умовах неочевидності неможливо здійснити не застосовуючи можливості оперативного розшуку діяльності. Адже у процесі такого виявлення встановлюються: а) ознаки готування до злочину; б) ознаки вчинення такого злочину; в) ознаки вчиненого раніше злочину (що стосується епізодів) чи ознаки прихованого злочину.

Що стосується досліджуваних нами злочинів, то відповідно до ст. 5 Закону України

«Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані: виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей; виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність [4].

Враховуючи те, що ми розглядаємо виявлення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність можливостями ОРД, яке здатні здійснити лише підрозділи карного розшуку, то така діяльність регулюється, відповідно, законодавством у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Положення ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначає, що підрозділи карного розшуку зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [5].

Отже, виявлення в оперативно-розшуковій діяльності досліджуваних нами злочинів є завданням оперативного пошуку, пошуку неочевидної, замаскованої, прихованої інформації про подію злочину, про яку через об'єктивні чи суб'єктивні обставини не відомо підрозділам карного розшуку. Тому виявлення злочинної події відбувається шляхом відшукування та пізнання і матеріальних, і фізичних носіїв інформації про неї.

З огляду на наведене, визначене в законі завдання оперативно-розшукової діяльності – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5], також можна визначити як процес виявлення злочинів.

Правильним є теж підхід до розуміння процесу виявлення, за якого підтверджують його існування не лише до початку досудового розслідування в межах оперативного пошуку, а і на пізніших етапах та під час самого досудового розслідування іншими процесуально

уповноваженими суб'єктами. Так, Р. Белкін виокремлює три шляхи виявлення злочинів: виявлення злочинів під час проведення оперативно-розшукових заходів; виявлення злочинів безпосередньо громадянами та представниками громадськості, преси тощо (під час проведення контрольних і перевіркових заходів); по-третє, виявлення злочинів безпосередньо слідчим або прокурором під час розгляду конкретної справи [6, с. 399].

Однак такі шляхи мають свої відмінності, які полягають у механізмі та способі отримання, відшукування і виявлення ознак злочинного діяння, тобто тактиці виявлення злочину, а також у механізмі та специфіці вчинення злочину конкретного виду.

Очевидно, що для виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність чи готування до такого втягнення сили повинні бути спрямовані на застосування негласних джерел отримання інформації, зокрема й конфіденційне співробітництво, отримання інформації від інших правоохоронних органів, аналіз інформаційних повідомлень від органів і служб у справах дітей про відомі факти такого залучення, перевірку заяв та повідомлень громадян.

Відповідно до положень законодавства про оперативну розшукову діяльність підрозділ карного розшуку у разі виявлення ознак втягнення неповнолітніх у будь-яку форму злочинної діяльності як підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [5].

У разі, якщо ознаки такого злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування [5].

Враховуючи наведене, раціональною у частині отримання первинної інформації є

думка окремих науковців про те, що виявлення злочинів – це система специфічних розшукових та процесуальних дій спеціально уповноважених державних органів та посадових осіб із отримання початкової інформації щодо ознак злочину (факту вчинення, слідів, предметів, документів, інформації та даних тощо) та її процесуальної реєстрації [3, с. 283]. Однак ми не вбачаємо абсолютизму у позиції науковців, які вважають, що виявленими злочинами потрібно вважати виключно ті злочини, щодо яких були виявлені не тільки ознаки такого злочину, а й були такі, що зареєстровані у відповідному процесуальному порядку. Оскільки внесення в ЄРДР відомостей про фактичні дані, які містять ознаки злочину, ще не свідчать про істину такого уявлення, що в ході досудового розслідування може бути нівельовано і не знайти свого підтвердження, а виявлені ознаки, хоча і формально, можуть виражати підтекст злочинного діяння, проте під час перевірки спростуватися, що зобов'язує слідчого відповідно до пп. 1, 2, 4, ч. 1 ст. 284 КПК України [7] закрити кримінальне провадження та відповідно заперечити юридичний склад події злочину. Тобто реєстрація у відповідному процесуальному порядку не завжди є ознакою виявлення саме злочинного діяння.

2. Обстановка, тактика та об'єкти виявлення ознак втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

Як зазначає Л. Гула, пошуковій діяльності оперативних підрозділів притаманні певні особливості організаційно-тактичного характеру, що відрізняє її від аналогічної роботи інших неоперативних підрозділів. Її основу становлять сприйняття оперативними підрозділами інформації про об'єктивну реальність і зіставлення отриманого з відомими ознаками, зафіксованими в її пам'яті, що властиві конкретному виду злочинних дій [8, с. 95].

Виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність здійснюється у певній обстановці, має специфічні ознаки та вирізняється складністю через існування таких чинників, як:

– специфічний учасник відносин, що склалася внаслідок готування чи вчинення злочину цієї категорії (наявність неповнолітньої особи – дитини);

– особистість втягувачів (досвідчені злочинці, ситуативні втягувачі, неповнолітні втягувачі);

– не контрольовані Інтернет мережі, соціальні спільноти та додатки, що через об'ємність та всезагальну доступність і ускладнюють оперативний пошук інформації про злочини цієї категорії, і сприяють їх вчиненню;

– латентність механізмів вчинення та приховування злочинних діянь щодо втягнення в них неповнолітніх;

– низький рівень самоорганізації суспільних та державних інститутів щодо недопущення та виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність;

– недостатній рівень сімейного та соціального виховання дітей, що зумовлює бар'єри у спілкуванні їх з дорослими, замкнутість від інших осіб, що не дозволяє останнім володіти інформацією про факти залучення дітей до злочинної діяльності;

– активна протидія виявленню, самотності «корпоративність» та «братерство» неповнолітніх з співучасниками злочинів та втягувачами, що ускладнює процес виявлення через небажання неповнолітніх співпрацювати з органами поліції та повідомляти інформацію;

– відсутність свідків процесу залучення неповнолітніх до вчинення злочинних діянь та приховання їх слідів.

Перелік таких факторів не може бути вичерпним через постійні зміни соціальних процесів, виникнення нових загроз та формування нових ментальностей, розвитку технологій та способів комунікації підлітків із злочинним середовищем, тощо. Однак ці фактори характеризують загальні напрями протидії виявленню досліджуваного злочину та є показником суб'єктивних і об'єктивних причин латентності й прихованості даного злочину.

Враховуючи наведене, на початковому етапі отримання інформації щодо виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність оперативний співробітник карного розшуку повинен визначити об'єкти оперативної зацікавленості, що стосуються процесу такого залучення. Відповідно, оперативник враховує і елементи планування, про що йшлося у попередньому пункті статті.

Тому тактика виявлення злочинів, пов'язаних із втягненням в них неповнолітніх, напряму залежить від володіння працівником карного розшуку оперативною обстановкою на території обслуговування та знання оперативно-розшукової характеристики злочинів цієї категорії. Наголошуємо також, що ліквідація підрозділів КМСД вплинула, зокрема, і на стан виявлення досліджуваних нами злочинів, що виразилося в обізнаності не у повному обсязі працівниками карного розшуку оперативною обстановкою у середовищі неповнолітніх та в навчальних закладах зокрема. Налагодження інформаційних мереж, вивчення специфічних особливостей у галузі ювенальної кримінальної юстиції відбувається і досі, оскільки підрозділи карного розшуку комплектуються пра-

цівниками, які здійснювали підготовку за відповідними методичними рекомендаціями, призначеними для протидії загальнокримінальній злочинності або ж працівниками, які мають досвід оперативної роботи саме з такими злочинами. Неповнолітнє середовище все ж потребує індивідуального підходу та специфічної оперативної роботи щодо виявлення фактів втягнення дітей у вчинення злочинів, розмежування співучасті дітей у злочині з дорослими, формування інституту «потерпілих-неповнолітніх» від тієї категорії злочинів та включення до категорій негласного співробітництва неповнолітніх осіб. Ці та багато інших моментів насправді створюють взаємозв'язок правоохоронних органів з іншими суб'єктами щодо запобігання кримінальному впливу на молоде покоління, адекватній соціалізації та ресоціалізації дітей, які вступили в конфлікт із законом.

Через це на першому етапі виявлення готування чи самих фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність основним є організація отримання інформації, що відображає в суспільному та матеріальному середовищі сліди кримінальної події чи її ознаки.

Виявлення за допомогою оперативно-розшукових заходів осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, і отримання додаткової інформації про об'єкти розробки відбувається за встановленими заздалегідь індивідуальними ознаками стосовно конкретного вчиненого злочину [9, с. 152].

Тому сукупність пошукових ознак та об'єктів визначає відповідну тактику та алгоритм виявлення фактів готування чи вчинення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Об'єктами оперативного пошуку у цьому напрямі можуть бути:

– місця втягнення дітей у злочинну діяльність (як фізичні: двори, майданчики, навчальні заклади, спортивні комплекси, розважальні заклади та установи, так і віртуальні: мережа Інтернет, соціальні мережі та їх групи, мережі зв'язку та обміну інформацією);

– неповнолітні-потерпілі від втягнення їх у вчинення злочину (як ті, що виконали частину об'єктивної сторони будь-якого злочину, в який їх втягнула інша особа і стали відповідно його співучасником, так і ті, стосовно яких кримінальне провадження було закрито з підстав передбачених ст. 284 КПК) [7];

– особа втягувача (як повнолітня, так і не повнолітня, врахування кримінального досвіду та його відсутність, а також важливі психофізіологічні показники таких осіб);

– знаряддя, засоби вчинення злочинів досліджуваної категорії (портативні засоби зв'язку та обміну даними, стаціонарні комп'ю-

терно-технічні прилади, транспортні засоби, тобто об'єкти, які становлять оперативний інтерес і за допомогою можливостей ОРД за наявності визначених законом підстав дають змогу отримати значущу оперативну інформацію і для недопущення, і для виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних із втягненням в них неповнолітніх).

Як правильно зазначає Н. Веселовська, труднощі в боротьбі із втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність полягають у тому, щоб вивести дитину із злочинного середовища, потрібно спочатку його виявити: діти та дорослі часто приховують свої зібрання, місця їх проведення, довго не видають у розмові та на допиті, хто саме і в який вид злочинної діяльності втягнув неповнолітніх [10, с. 160].

Для безпосереднього вчинення розглядуваного злочину зловмисники підбирають місце з таким розрахунком, щоб уникнути можливості візуального спостереження й участі сторонніх осіб у процесі втягнення неповнолітніх у вчинення злочину або обмежити їх кількість [11, с. 181].

Все це маскує пошукові ознаки об'єкта та ускладнює процес виявлення злочину. Тому виявити місця залучення неповнолітніх до вчинення злочинів можна шляхом:

– моніторингу соціальних мереж та їх груп, в яких активну участь беруть неповнолітні (різні антисоціальні групи, групи неформальних угруповань, групи інтимного характеру, групи, створені сепаратистами та терористичними організаціями тощо);

– аналіз інформації щодо локаційного розміщення підлітків у певні періоди (враховуючи нічний) через перегляд таких розділів соціальних мереж, як: «місця», «позначки», «люди», адже підлітки часто люблять похвалитися активним проведенням дозвілля в різних компаніях, розміщуючи фотографії з відповідною локацією. Такий аналіз є дієвим навіть якщо обліковий запис користувача є приватним з обмеженням доступу до вмісту профілю, оскільки локаційно позначені фотознімки дають можливість підтвердити факт перебування цієї особи у відповідному місці;

– регулярне обстеження закинутих місць, недобудов, підвалів, горищ де можуть знаходитися притони та відбуватися «сходки» для організації злочинів, моніторингу відео з камер відеоспостереження в дворах, на стадіонах, громадських та інших місцях скупчення підлітків, а також додаткове встановлення таких засобів органами місцевого самоврядування за клопотанням поліції;

– активного застосування конфіденційного співробітництва (зокрема й у разі

включення до цього інституту осіб віком від 16 років), раціонального використання методів та засобів ОРД, а також проведення оперативно-розшукових заходів.

У разі виявлення злочинів досліджуваної категорії потрібно пам'ятати, що суттєвими носіями оперативної інформації є самі неповнолітні, які в будь-якому разі з погляду міжнародного законодавства із захисту прав дитини є «жертвами», а в окремих випадках активними свідомими співучасниками тяжких та особливо тяжких злочинів, що є наслідком «кримінального впливу» втягувачів. Слід також розуміти, що такий вплив на неповнолітніх чиниться в різній обстановці, а їхня більшість навчається в школах, коледжах, професійно-технічних училищах чи інших закладах середньої освіти.

Тому, на наш погляд, позитивним для попередження та виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність став експеримент «Шкільний офіцер поліції», який стартував 01 вересня 2016 року відповідно до меморандуму про співпрацю між Міністерством освіти і науки та Національною поліцією. Окрім державних структур, експеримент підтримує проект «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», який реалізується за фінансового сприяння Міністерства міжнародних справ Канади. Це й не дивно, адже за взірцем роботи шкільних поліцейських взято досвід канадських колег. Проте сьогодні ми не бачимо активного руху щодо запровадження такого інституту поліції у всіх областях, а подальша доля цієї програми в експериментальних містах невідома.

Проте все ж працівники карного розшуку нині є суб'єктами використання засобів психологічного виявлення та пізнання в ОРД щодо неповнолітніх. Застосування оперативниками карного розшуку спеціальних психологічних знань під час здійснення ОРД з неповнолітніми, які становлять оперативний або слідчий інтерес для виявлення фактів втягнення їх у злочинну діяльність, відбувається за такими напрямками:

а) попереднє вивчення особи неповнолітнього (враховуючи всі можливі характеристики дані щодо такої особи);

б) встановлення ролі неповнолітнього у злочинних діях, в які вони були втягнуті чи в які планують втягуватися злочинцями;

в) налагодження психологічного контакту з неповнолітнім;

г) психологічне сприяння (без жодного психологічного впливу) неповнолітньому щодо активізації відтворення ним обставин кримінального впливу на них втягувачами;

г) перевірка додатковими заходами достовірності та правдивості показань неповнолітнього;

д) визначення необхідності й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових дій) та оперативно-розшукових заходів.

Об'єктами оперативного встановлення досліджуваного злочинну, беззаперечно, також виступають злочинці (втягувачі). Тому оперативну цікавість становлять особи: раніше судимі за втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів чи співучасть з неповнолітніми у вчиненні злочину; особи, які надають в оренду чи тимчасове користування приміщення для проведення різних неформальних зібрань, секцій тощо.

Що стосується дій з організації втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів, то вони відображаються в електронних пристроях та засобах обміну інформацією, в транспортних телекомунікаційних мережах та серверах, різних письмових записках, розписках, пропагандистських матеріалах терористичних та інших злочинних й незаконних організацій, неофіційних договорах з неповнолітніми, відео- та аудіозаписах протиправної діяльності неповнолітніх для подальшого шантажу та маніпуляції ними, тощо.

Тому, як свідчить практика, у 90% випадків виявлення і документування злочинів цієї категорії є результативним за умови втручання у приватне спілкування шляхом моніторингу різноманітних пристроїв, засобів та інформації, що циркулює між ними, тобто застосування таких негласних слідчих (розшукових) дій, як: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем, а також таких НСРД, як спостере-

ження за особою, річчю або місцем та аудіо-, відеоконтроль місця.

Отож знаряддя та засоби вчинення цього злочину є важливим об'єктом разом зі своїми пошуковими ознаками, що сприяють виявленню та документуванню втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Висновки

Вчасне виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність забезпечує не лише ефективне досудове розслідування цих злочинів, а й має профілактичне значення, оскільки попереджує негативний вплив на свідомість і, відповідно, поведінку неповнолітніх як на стадії замаху вчинення злочину, так і задовго до неї. Виявленню досліджуваного злочину сприяють високий рівень кваліфікації працівників карного розшуку, вдале поєднання гласних і негласних можливостей оперативно-розшукової діяльності, однак механізми реалізації таких дій потребує удосконалення та увідповіднення з вимогами міжнародного співтовариства із врахуванням сучасних реалій суспільного життя та обстановки, в якій воно відбувається.

У результаті дослідження встановлено, що ознаки втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність можуть бути виявлені такими основними шляхами: а) проведення оперативно-розшукової діяльності на підставах визначених законом (відповідних ОРЗ) до початку досудового розслідування; б) виявлення правосвідомими громадянами, іншими фізичними та юридичними особами, а також тими суб'єктами, які мають особисту зацікавленість чи обов'язки це робити; в) виявлення під час перевірки заяв та повідомлень про вчинення злочинів, під час досудового розслідування процесуально уповноваженими особами, а також під час судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Міщенко С. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2011. 19 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Ромців О. І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 813. С. 281–286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_46. (дата звернення: 18.06.2018)
4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 №20/95-ВР. Законодавство України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80/page> (дата звернення: 25.06.2018).
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 №2135-XII. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page> (дата звернення: 20.06.2018).
6. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3-х т. Т 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 480 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 18.06.2018).
8. Гула Л. Ф. Оперативно-розшукове виявлення злочинів, пов'язаних із виготовленням, імпортуванням і розповсюдженням небезпечної продовольчої продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. № 3. Т. 3. С. 93. URL: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_3/3-3_2015.pdf (дата звернення: 20.06.2018)
9. Кувалдин В. П. Научные основы компьютеризации оперативно-розыскной деятельности аппаратов БЭП. М.: Академия МВД России, 1993. 245 с.
10. Веселовська Н. О. Про деякі труднощі виявлення причин втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Юридична наука*. 2015. № 8. С. 158–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_8_19. (дата звернення: 18.06.2018)
11. Готвянська М. А. Обстановка вчинення злочину, пов'язаного з утягненням неповнолітніх у злочинну діяльність (окремий аспект). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 4. С. 177–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_4_22. (дата звернення: 19.06.2018)

References

1. Mishchenko S. G. (2011). Rol' kryninal'noyi yustytysiyi v protydyiyi zlochynnosti [The role of criminal justice in combating crime]. Abstract. dis. kand. legal. sciences: 12.00.08. Kiev, 19 [in Ukr.]
2. Velykiy tлумachniy slovník suchasnoyi ukrainskoyi movi (2009) [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (ADJ., dopol. and CD) / Comp. and chapters. edited by V. T. Busel. Kiev: WTF «Perun», 1736 [in Ukr.]
3. Romciv O. I. (2015) Problemy vyyavlennya zlochyniv u sferi slzhbovoyi diyal'nosti v umovakh protydyiyi [The problem of detection of crimes in the sphere of office activity in the face of opposition]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka Politekh nika»*. Yuridychni nauky (*Bulletin of National University «Lviv Polytechnic»*). Law Sciences). Art, 281–286 [in Ukr.]
4. Pro organy i sluzbu u spravah ditey ta specialny ustanovy dlya ditey: Zakon Ukrainu [On bodies and services for children and special institutions for children]: Law of Ukraine dated 24.01.1995 No. 20/95-VR. Legislation of Ukraine. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/20/95-vr/page> (date accessed: 25.06.2018) [in Ukr.]
5. Pro operatyvno-rozshukovu diyal'nist: Zakon Ukrainu [About operatively-search activity]: Law of Ukraine dated 18.02.1992, No. 2135-XII. Legislation of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page> (date accessed: 20.06.2018) [in Ukr.]
6. Belkin R. S. (1997). Kurs kriminalistikiy [Course criminology]: 3 t. T 3: [Krymynalystycheskye sredstva, pryemy i rekomendatsiyi] Forensic tools, echniques and recommendations]. Moscow: Yurist, 480 [in Rus.]
7. Kriminal'niy procesual'niy kodeks Ukrainu [Criminal procedure code of Ukraine]: Law of Ukraine of 13.04.2012 №4651-VI. Legislation of Ukraine. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (date accessed: 18.06.2018) [in Ukr.]
8. Hula L. F. (2015). Operativno-rozshukove vuyavlenya zlochuniv povyazanyh z vuhotovlenyam, importuvanyam i rozpovsyudzhenyam nebezpechnoyi prodovol'choyi produkciyi [Investigative detection of crimes connected with manufacture, import and distribution of dangerous food products]. *Scientific Bulletin of Kherson state University*. Series «Legal science». 3. Vol. 3, 93. URL: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_3/3-3_2015.pdf (date accessed: 20.06.2018) [in Ukr.]
9. Kuvaldin V. P. (1993) Nauchnyye osnovy kompyuterisitsiyi operativno-rozysknoy deyatel'nosti apparatov [Scientific basis for the computerization of investigative activities of the devices BEP]. Moscow: Academy of the MIA of Russia, 245 [in Ukr.]
10. Veselovskaya N. O. (2015) Pro deyaki trudnoshchi vuyavlenya prichun vtyagnenya nepovnolitnih u zlochunnu diyal'nist [About some of the difficulties of identifying the reasons for the involvement of minors in criminal activity]. *Legal science*. 8, 158–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_8_19. (date accessed: 18.06.2018) [in Ukr.]
11. Gotvyanska M. A. (2016) Obstanovka vchunenya zlochunuy povyazanogo z utagnenyan nepovnolitnih u zlochunnu diyal'nist (okremiy aspekt) [The environment Commission of the crime associated with utenam of minors in criminal activity (the private aspect)]. *Bulletin of Luhansk state University of internal Affairs named after E. A. Didorenko*. 4, 177–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_4_22. (date accessed: 19.06.2018) [in Ukr.]